

Medeleven in het feest van de instelling...

Uit de geschiedenis van het Universiteitsmuseum

Regelmatig ziet men op dit moment mensen werken achter het hoge ijzeren toegangshek van de Oude Hortus, op het einde van de Nieuwegracht in de buurt van de Agnietenstraat. Vrijwilligers uit de buurt en leden van de Utrechtse Rotary-clubs hebben er in de afgelopen jaren onder leiding van tuinarchitect Copijn een ware lusthof geschapen. In de Lange Nieuwstraat is na de bouwvakvakantie van 1995 een deel van het oude Botanisch Laboratorium gesloopt en zijn bouwvakkers begonnen met geheimzinnige werkzaamheden. Dit alles als voorbereiding op de grote dag: 11 oktober 1996, waarop het Universiteitsmuseum aan een nieuwe periode in zijn bestaan begint.

Mooie dochters

Het is allemaal begonnen in 1918. Om precies te zijn in het Natuurkundig Laboratorium aan de Bijlhouwerstraat. Amanuensis M.F. Filbri had met zijn gezin in dat gebouw gewoond en - volgens de legende - de zolders tot verboden gebied verklaard. Daar waren - nog steeds volgens de legende - de slaapkamers van zijn mooie dochters. Filbri wist waar studenten van dromen en had daarom de zolders tot verboden gebied verklaard voor mannen.

Na zijn overlijden in december 1917 verhuisde het gezin en lag nieuwsgierigen niets meer in de weg. Zo kwam het dat 'assistent bij physica' dr. P.H. Van Cittert op een gegeven moment rondneusde op de zolders. Weetgierig keek hij achter een deurtje en vond daar een stoffige verzameling van zo'n 1.000 antieke instrumenten. Op een aantal zat een etiket waaruit bleek dat ze eigendom waren van het 'Natuurkundig Gezelschap'. Na een nauwgezette speurtocht kwam Van Cittert er achter dat het ging om het 'Gezelschap ter Beoeffening en Bevordering van de Proef-ondervindelijke Natuurkunde, opgericht binnen Utrecht den 8. December 1777'.

Het Natuurkundig Gezelschap

In de achttiende eeuw hebben leergierige en welgestelde burgers met belangstelling voor kunsten en natuurwetenschappen tal van genootschappen en gezelschappen opgericht. Zulke clubs liefhebberden bijvoorbeeld in de natuurwetenschappen met allerlei interessante proefjes: 'physique amusante'. En ze vergrootten de kennis van de leden door het organiseren van demonstraties en lezingen. Ze schreven ook prijsvragen uit om de meest uiteenlopende vraagstukken op te lossen. Het Utrechtse 'Natuurkundig Gezelschap' had als doel onder meer 'het onderzoeken van alle zulke stukken, tot gemelde Wetenschap (de natuurkunde 'tH) behorende, het beproeven van alle zulke voortkomende Nieuwigheden, en het doen van alle zulke Proeven als wegens den Aert van het Onderwerp, den Omslag en Kostbaarheid van den Toestel of de onzekerheid van den Uitslag min geschikt zijn om door een byzonder Persoon te worden behandelt'.

De leden hebben genoten van demonstraties door hoogleraren zoals de stichter van het gezelschap, prof. dr. J.Th. Rossijn

(1744-1817), hoogleraar Philosophia, Physica en Metaphysica van 1775 tot 1815. Zij moesten daarvoor naar het Theatrum Anatomicum et Physicum aan de Lange Nieuwstraat dat tussen 1726 en 1818 als Natuurkundig Laboratorium van de Universiteit dienst deed. (Met de verhuizing van het Universiteitsmuseum keert dus een deel van de collectie terug naar een vertrouwde omgeving.) Rossijn had er zelf belang bij, want de universiteit was niet rijk en hij kon nu dankzij het Gezelschap instrumenten kopen die hij ook kon gebruiken voor zijn eigen onderwijs en onderzoek. Anders had hij ze uit eigen zak moeten betalen.

Het Gezelschap verzorgde ook lezingen, vaak over thema's die het belang van wetenschap voor het dagelijks leven aantoonde. Bijvoorbeeld over 'De vijlgheids-lamp, uitgevonden om in de mijnen te gebruiken', 'Over het golvenstillend vermogen van de olie door onzen ijverigen stadgenoot P. van Griethuizen opnieuw ter baan gebracht en ter beveiliging van dijken voorgesteld' of 'Over het diët der Nederlanders, in verband tot den volksgeest'. De leden van het Gezelschap hebben in de vorige eeuw ook zelf proeven gedaan. Zij namen bijvoorbeeld instrumenten mee naar huis om daar familie en vrienden versted te doen staan met demonstraties van natuurkundige verschijnselen. Maar na 1870 kwam de klad erin. Een van de redenen was, dat de natuurkunde de kinderschoenen ontgroeide en het bevattingsvermogen van de gemiddelde leek begon te overstijgen. Bovendien bepaalde de Wet op het Hoger Onderwijs dat de

Mevrouw Van Cittert bij de kist waarin het archief van het Natuurkundig Gezelschap jarenlang opgeslagen is geweest. (Foto Jac. P. Stolp, collectie Universiteitsmuseum)

universiteiten onderzoek moesten verrichten en dus kochten ze voortaan zelf instrumenten.

In 1877 verhuisde de collectie mee met het natuurkundig laboratorium naar de Bijlhouwerstraat. Daar droeg het Gezelschap in 1889 alle instrumenten over aan de universiteit, op voorwaarde dat de leden ze konden blijven gebruiken. Maar in 1892 sloep het in en verdween de collectie naar een stoffige rustplaats op de zolders. Gelukkig vormden de dochters van Filbri een onneembare veste, want wie weet wat er anders met de instrumenten gebeurd zou zijn.

Den blik verruimen

Van Cittert besloot de instrumenten te inventariseren en te onderzoeken waar ze vandaan kwamen en hoe ze werkten. Hij vond bij de weduwe van professor Kapteyn het archief van het Natuurkundig Gezelschap: in een kist die zij - volgens een andere legende - juist met de gemeentereiniging wilde meegeven. Een speurtocht langs de ledenlijst bracht aan het licht dat er nog vier leden in leven waren. Dat was volgens de statuten precies voldoende om het Gezelschap in 1928 te laten herleven. Als er nog maar drie leden waren geweest, zou het automatisch zijn opgeheven. De collecties zouden dan eigendom worden van de Universiteit.

Van groot belang was de oprichting in 1928 van de 'Stichting Utrechtsch Universiteitsmuseum'. Doel was 'het bijeenbrengen, uitbreiden en beheeren van eene verzameling van geschriften en voorwerpen, welke voor de kennis van de geschiedenis van de

Utrechtsche Universiteit van belang zijn te achten, het organiseren van tentoonstellingen van voorwerpen als bedoeld en al hetgeen verder wordt vereischt om de belangstelling in de geschiedenis van het Universitair onderwijs te wekken'.

Conservator-secretaris werd Van Cittert. Van verscheidene kanten werden antieke instrumenten te koop aangeboden. Iemand stuurde bijvoorbeeld een foto van een microscoop die hij wilde verkopen. Het was een 'Neurenberger microscoop' van omstreeks 1750. Van Cittert schreef de eigenaar: 'Het is een type dat zeer populair geweest is wegens de goedkope (hout en papier) en waarvan er nog vele zijn behouden gebleven. Indien U het wilt afstaan aan het Utrechtsch Universiteitsmuseum zijn wy bereid er een somma van F. 25,- voor te betalen. Dit is m.i. wel de uiterste prijs die U er in Holland voor maken zult'. In 1996 brengt zo'n instrument toch al gauw 5.000 gulden op.

Op initiatief van de Stichting begon een speurtocht naar instrumenten in de universitaire instituten. De collectie werd (en wordt nog steeds) bovendien verrijkt doordat eigenaars waardevolle voorwerpen schenken of in bruikleen afstaan.

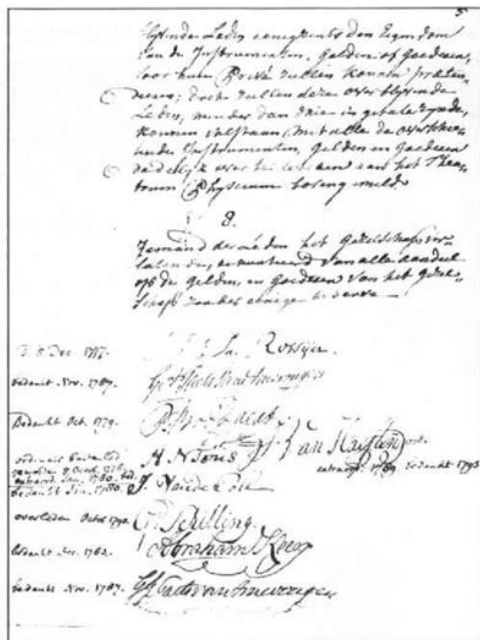
In het bestuur van de Stichting zat onder anderen de Utrechtse astronoom prof.dr. A.A. Nijland, directeur van de Sterrenwacht en beheerder van het archief van de Senaat. Hij was een verwoed verzamelaar want toen in 1936 zijn collectie aan de universiteit werd overgedragen, bleek deze niet alleen veel manuscripten en

prenten te omvatten, maar ook documenten over de geschiedenis van de universiteit.

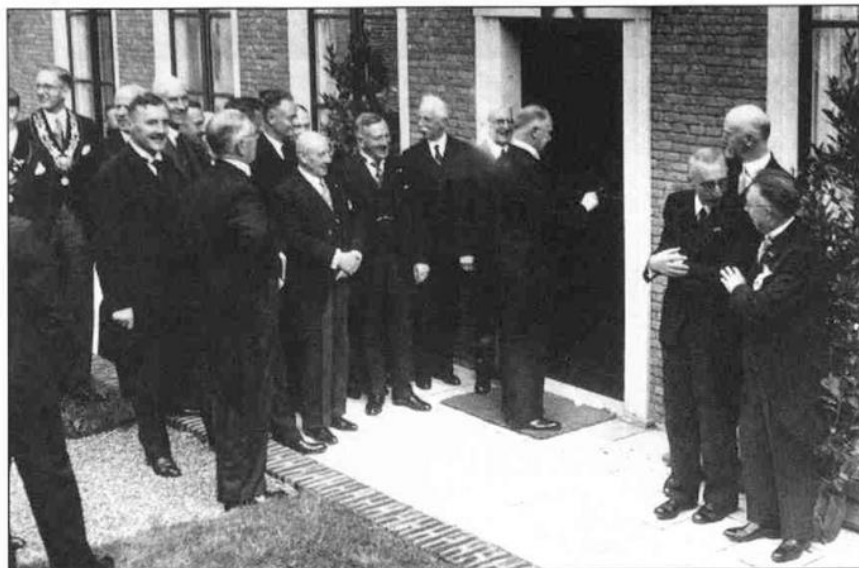
In 1928 werd in het Academiegebouw de eerste tentoonstelling geopend. Bij deze gelegenheid zei president-curator dr.mr. A.F. baron van Lynden onder meer: 'Het aanschouwen van het werk onzer voorouders heeft zijn bijzondere beteekenis voor het onderwijs, omdat het den studenten bescheidenheid leert door hen de groote traditiën van het voorge-

De handtekening van prof. J. Th. Rossijn en andere oprichters van het Natuurkundig Gezelschap. (Foto Jac. P. Stolp, collectie Universiteitsmuseum)

Medeleven in het feest van de instelling...

Uit de geschiedenis van het Universiteitsmuseum

Burgemeester Ter Pelkwijk opent op 19-3-1938 met een 'gouden' sleutel de achterdeur van het Universiteitsmuseum aan de Trans.
(Foto Jac. P. Stolp, collectie Universiteitsmuseum)

slacht te doen kennen en aan de andere zijde hen prikkelt deze voort te zetten. De studie van de ontwikkeling der instrumenten moet een goed inzicht bevorderen in den bouw van het moderne instrument, dat vaak slechts door zijn historie begrepen kan worden. De kennismaking met oude methoden kan den blik verruimen en vaak tot hunne toepassing ook in de moderne wetenschap leiden'.

De tentoonstelling maakte ook duidelijk dat de collectie een goed onderkomen verdiende.

Getuigen van rijk wetenschappelijk leven

Dankzij steun van onder andere het Universiteitsfonds kon de Stichting in de volgende jaren diverse unieke instrumenten kopen. Intussen ging Van Cittert voort met zijn onderzoek. Dat leidde onder andere in 1929 tot een tentoonstelling in het Natuurkundig Laboratorium over de ontwikkeling van de microscoop.

Hij schreef ook diverse artikelen, onder andere in het Jaarboek van Oud-Utrecht, en een beschrijvende catalogus van de verzameling microscopen.

In 1934 begon hij aan de voorbereiding van een tentoonstelling bij het derde eeuwfeest van de universiteit in 1936. In diezelfde tijd sprak het gemeentebestuur met de universiteit over een geschikt cadeau om bij die gelegenheid aan te bieden. Men werd het al snel eens: 'een passend gebouw, waarin ondergebracht zou kunnen worden een verzameling van herinneringen aan de Universiteit en waar gelegenheid is voor het inrichten van kleine tentoonstellingen'. De gemeente kocht voor 18.000 gulden het pand Trans 8 en op 22 juni 1936 was het zover. Burgemeester dr. mr. G.A.W. ter Pelkwijk sprak toen in de Academische Senaat de gedenkwaardige woorden: 'De gemeenteraad, van oordeel, dat er alle aanleiding bestaat, der traditie getrouw, door een geschenk

uiting te geven aan het medeleven in het feest van de instelling, wier bloei en belangen ten nauwste met die der gemeente verbonden zijn, heeft besloten, ten behoeve van een te stichten Universiteitsmuseum aan den Staat der Nederlanden af te staan het voor dit doel aangekochte gebouw Trans nr.8'. Nadat hij de vergulde sleutel van het gebouw (dat omstreeks 1634 is gebouwd) aan de rector magnificus had overhandigd, vervolgde hij: 'In het museum zullen, naast herinneringen aan den bloei van onze Universiteit, voorwerpen een plaats vinden, welke getuigen van het belang, dat de stad in haar heeft gezien, en, naar wij vertrouwen, zullen deze ook in volgende jaren aangevuld worden met bewijzen van levendige belangstelling van het gemeentebestuur en van de burgerij. Moge de "Sol Justitiae" voor Utrecht stralend blijven, met warm licht onze oude stad blijven beschijnen, zodat het museum, ook in verre toekomst, kan getuigen van rijk wetenschappelijk leven van onze universiteit'.

Een gegeven paard

Het was ook toen niet altijd even verstandig een gegeven paard in de bek te kijken. Het pand bleek grondig te zijn uitgeleefd, onder meer omdat het een tijdlang als weeshuis had dienst gedaan. De toestand was zo slecht dat de tentoonstelling ter gelegenheid van het jubileum van de universiteit in 1936 werd ondergebracht in het Geografische Instituut aan de Drift. Het Utrechtsch Dagblad vond het een fraaie expositie. 'De rondgang heeft ons weer laten zien, deels met hoe primitieve middelen onze voorvaders hebben moeten werken in vergelij-

king met de moderne outillage van den huidige tijd, maar tevens heeft zij ons met bewondering vervuld voor het vernuftig brein van hèn, die eens de wereld versted hebben doen staan door hunne vindingen'. Burgemeester ter Pelkwijk was minder gelukkig, omdat de tentoonstelling niet in het pas geschonken gebouw stond. 'Is dat niet jammer? Zou het niet beter zijn dit te doen in het provisorisch daarvoor ingerichte gebouw aan den Trans? Minder mooi, ik erken het! Wilt u intusschen aanstonds belangstelling wekken voor het nieuwe museum, dan zou het toch jammer zijn het in de dagen van het feest geheel ongebruikt te laten'. Jammer of niet, het gebouw aan de Trans moest eerst grondig worden opgeknapt. Er was geen centrale verwarming, geen toilet en geen aansluiting op de waterleiding. De universiteit kon en mocht uit haar budget geen geld reserveren om het grondig te restaureren, want bezuinigingen op het wetenschappelijk onderwijs zijn geen uitvinding van onze tijd. Daarom was het goed dat er onder de burgerij een Lustrumactie was gehouden om geld bijeen te brengen voor de noodzakelijke reparaties en voor de inrichting. De nauwe relatie tussen de gemeente en het Universiteitsmuseum werd opnieuw zichtbaar toen Ter Pelkwijk op 19 september 1938 het museum eindelijk kon openen met de sleutel die hij twee jaar tevoren had overhandigd. De gasten werden eerst toegesproken in de Aula, want het museum zelf was te klein om alle genodigden te herbergen.

Intussen was de gepensioneerde geschiedenisleraar dr. W.A.F.

Bannier - voorzitter van de vereniging Oud-Utrecht - al weer twee jaar directeur. Voorlopig stond hij aan het hoofd van een eenmansbedrijfje in een krakkemikkig pand. Het was te klein om de hele collectie te bergen; er was geen telefoon; het was nauwelijks mogelijk het gebouw te verwarmen; er waren geen voorzieningen om de spullen te beveiligen; het gevaar van brand was levensgroot aanwezig, behalve als het regende want dan stroomde het water naar binnen. Voor sanitaire stops moest de arme man zich over de binnenplaats naar het Academiegebouw reppen. Bovendien waren er ook nog enkele universitaire instellingen in gevestigd.

Onder die primitieve omstandigheden had Bannier zijn handen vol aan de beschrijving van de collectie, die voornamelijk bestond uit documenten, brieven en prenten. In 1950 vond de vierentachtigjarige het welletjes en legde

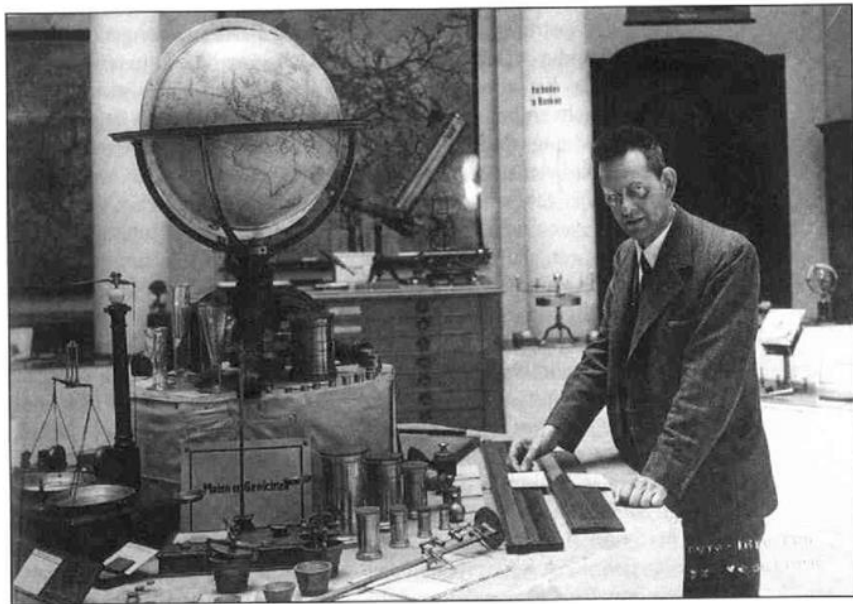
hij zijn functie neer. Het museum was toen vooral een bewaarplaats voor de collecties, de presentatie kwam duidelijk op het tweede plan. Dat had zo zijn gevolgen voor de aantallen bezoekers: in 1948 waren er maar twee belangstellenden komen opdagen.

In de tussentijd had Van Cittert in het Natuurkundig Laboratorium hard gewerkt aan de collectie van het Natuurkundig Gezelschap, die (tot 1951) niet in het pand aan de Trans was ondergebracht. Hij had onder meer de verzameling uitgebreid en een tentoonstelling over de microscopen georganiseerd.

De Van Citterts

Het lag daarom geheel voor de hand dat Van Cittert in 1951 Bannier opvolgde als directeur van het Universiteitsmuseum. Gesteund door een vrijwilligster voor de administratie en zijn vrouw dr. J.G. van Cittert-Eymers

Directeur P.H. van Cittert legt de laatste hand aan een tentoonstelling. (Foto Jac. P. Stolp, collectie Universiteitsmuseum)

Medeleven in het feest van de instelling...

Uit de geschiedenis van het Universiteitsmuseum

- die hem in 1955 als directeur zou opvolgen - begon hij een actief tentoonstellingsbeleid. Daar was duidelijk behoefte aan, want het aantal bezoekers groeide. Door zijn publikaties zorgde hij ervoor dat het museum bekend werd bij geleerden en andere belangstellenden over de hele wereld. Bovendien groeide de collectie en kwamen er twee afdelingen bij: in 1954 de diergeneeskunde en - tijdens het directeurschap van mevrouw van Cittert (1955-1968) - in 1958 de afdeling tandheelkunde. Beide verzamelingen zijn sedertdien sterk gegroeid, zodat ze nu tot de grootste ter wereld behoren. Zo werd de afdeling tandheelkunde in 1959-1960 uitgebreid met een groot aantal antieke instrumenten, boeken en prenten: de Kalman Klein-collectie. Een andere naam die onlosmakelijk verbonden is met de opbouw van de verzameling tandheelkunde is die van de oud-tandarts en universitair medewerker dr. F.E.R. de Maar.

Toen de instrumenten van het Natuurkundig Gezelschap in 1951 naar het museum waren overgebracht en het aantal bezoekers fors ging groeien, merkte men steeds beter hoe klein en ongeschikt het gebouw was. De uitbreiding van het museum in 1962 met een gedeelte van Trans 10 hielp weinig. Onder directeur dr. P.H. Kylstra (1968-1981) en zijn opvolger drs. S.W.G. de Clercq groeide het museum verder. Meer instrumenten, meer publikaties, meer tentoonstellingen, meer bezoekers (in 1968 waren het er 780, in 1972 al 4.100 en in 1975 zelfs 6.000) en meer personeel. Het was in feite een vicieuze cirkel, hoe verblijdend al die ontwikkelingen ook waren. In

1976 bleek ook nog dat het pand brandgevaarlijk was. Daardoor moest het bezoekerstal omlaag. Maar in 1981 kwam de oplossing voor de problemen. Tenminste ...

Te klein behuisd aan de Biltstraat

In de jaren tachtig verhuisde de faculteit Diergeneeskunde naar De Uithof en daardoor kwam in 1980 het Pathologisch Instituut aan de Biltstraat leeg te staan. Het werd al gauw gekraakt. Toen besloot het bestuur van de universiteit -volgens weer een andere legende - van het ene op het andere moment dat het pand (dat is gebouwd in 1907-1908) geschikt was voor het museum. Het werd ontruimd, er werd wat aan vertimmerd, een deel van de collecties kreeg er een onderkomen en op 28 januari 1983 opende de voorzitter van het College van bestuur, dr. L. Ginjaar, er het Universiteitsmuseum. Maar ook dit pand was in veel opzichten niet geschikt. Het was te klein om de collecties te bergen en grotere tentoonstellingen in te richten. In de zomermaanden steeg de temperatuur op drukke dagen tot ongekende hoogte, zodat personeel en bezoekers naar frisse lucht snakten. Het spreekt vanzelf dat zoveel vochtige hitte slecht was voor de antieke instrumenten en documenten. Het zou allemaal misschien minder erg geweest zijn als het bezoekerstal eind jaren tachtig niet snel was gaan groeien: van plm. 9.000 naar gemiddeld 25.000 en zelfs een uitschieter van 50.000.

Bovendien groeide de collectie. Zodra een faculteit bijvoorbeeld besloot om bij het onderwijs nieuwe hulpmiddelen te gaan ge-

bruiken, kreeg het museum de oude aangeboden. Voor zover ze tenminste niet naar de schoorsteenmantel van docenten en andere liefhebbers verdwenen of achteloos bij het oude vuil werden gezet. Ook politieke beslissingen hebben de collecties van het museum doen groeien. Toen Den Haag in 1988 de faculteit tandheelkunde ophief, verhuisde de enorme verzameling boeken, prenten en instrumenten naar het gebouw aan de Biltstraat.

Het College van Bestuur van de Universiteit Utrecht was en is ervan overtuigd dat het museum een ruimer onderkomen waard is. Eerst is er nog een tijd gesproken over de mogelijkheid dat het een plaats zou vinden in het Nationale Wetenschapscentrum dat naar men hoopte in Utrecht zou komen. Ook nu bleek de politiek te beschikken waar de mens had gewikt: het Wetenschapscentrum werd toegewezen aan Amsterdam en het Universiteitsmuseum bleef op zijn oude plekje.

Maar de ommekeer kwam in 1991 toen de vakgroep Biologie verhuisde naar De Uithof. Daardoor kwamen het voormalige Botanisch Laboratorium (waarvan de bouw in 1902 startte) en de Oude Hortus vrij. Van groot belang was dat het Utrechtse gemeentebestuur in 1992 besloot het Museumkwartier te revitaliseren. Het stadsdeel ontleent zijn naam aan de aanwezigheid van een aantal musea: de Sterrenwacht, het Centraal Museum, Museum het Catharijneconvent, het Spoorwegmuseum en Van Speelklok tot Pierement. Daar komt in 1996 het Universiteitsmuseum bij, minstens even grondig 'gerevitaliseerd' als het Museumkwartier.

Een glazen doos

Voordat het startsein voor de verbouwingen en de verhuizing gegeven kon worden, is er heel wat water door de Rijn gestroomd. Ook nu speelde geldnood een belangrijke rol. De universiteit kon uit het normale budget onmogelijk de benodigde zes miljoen gulden reserveren. In Den Haag reageerde het Ministerie van Onderwijs op de plannen met de verzekering dat de kosten voor een museum een zaak waren voor cultuur. Op het Ministerie van Cultuur beschouwde men het museum als een universitaire instelling en die vallen nu eenmaal onder onderwijs. Dus ging er een groepje mensen aan de slag om het geld bij anderen te werven. Gelukkig sprong de gemeente bij met een miljoen waarmee ze aantoonde dat het 'medeleven in het feest van de instelling' bij de driehonderdzigste verjaardag van de universiteit nog volop bestaat. De provincie steunde met een bedrag van diezelfde orde en ook de grote fondsen en het ministerie hebben fors bijgedragen. Zo kwam het geld bij elkaar dat nodig is voor de verbouwing en de verhuizing.

Intussen was er nagedacht over het gebouw zelf. Er moest het een en ander veranderen aan het oude Botanisch Laboratorium voordat het museum erin paste. Er zijn kamers nodig voor het personeel en werkplaatsen voor het opbouwen van de arbeidsintensieve tentoonstellingen en het restauratiewerk. De verzamelingen moeten een veilig onderkomen vinden in een depot. En tentoonstellingen vergen eigen ruimtes en voorzieningen. Architect Koen van Velsen heeft een plan uitgedacht om - binnen het beschikbare budget -

het voormalige laboratorium te veranderen in een prachtig museum. Een deel van het oude gebouw (waar vroeger de grote collegezaal was) is inmiddels gesloopt en wordt vervangen door een glazen doos. Daarin komt een houten doos voor de tentoonstellingen, die doorloopt in het gedeelte van het oude gebouw dat bewaard is gebleven.

Sommige delen van de collectie vergen speciale bouwkundige aanpassingen. Zo koestert het museum de zogenaamde Bleulandkast. Deze is gebouwd nadat Koning Willem I had besloten dat de universiteiten 'kabinetten' moesten bezitten, verzamelingen voorwerpen die bij het onderwijs gebruikt konden worden. De Utrechtse hoogleraar Jan Bleuland bood in 1816 zijn collectie anatomische, fysiologische en pathologische preparaten aan de koning te koop aan. In binnen- en buitenland was men ervan overtuigd dat deze uitmuntende verzameling 'met zeer veel kunde en nauwkeurigheid' was aangelegd en van groot belang voor het onderwijs. Bleuland vond zijn preparaten net zoveel waard als een verzameling waarvan men wist dat de koning van Pruisen er even tevoren 180.000 voor had betaald. Maar in het belang van het onderwijs wilde hij genoeg nemen met minder geld: 90.000 of eventueel 80.000 gulden. In oktober 1816 werden de partijen het eens. De koning kocht de collectie 'ten gebruike der Utrechtsche Hooge School' voor 25.000 gulden plus vijf jaarlijkse termijnen van vijfduizend gulden en bovendien levenslang een jaargeld van duizend gulden. Voor die tijd een reusachtige som,

maar de collectie was het meer dan waard. Het College van Curatoren dankte de koning voor dit 'aanzienlijk en kostbaar geschenk' dat 'een blijvend Sieraad' was voor de universiteit.

Om de 2622 preparaten waar het om ging een geschikte plaats te geven, liet de universiteit in 1817 een enorme kast maken. Tot ver in onze eeuw stond daarin het 'Museum Bleulandinum' in de Statenzaal aan het Janskerkhof, als lesmateriaal voor studenten. In de jaren 1980 kwamen kast en inhoud in het Universiteitsmuseum. Ze krijgen in het nieuwe gebouw een centrale plaats. De kast is zo groot (zo'n 15 m lang en 4,5 m hoog) dat er bij de bouw speciaal een verlaagde vloer moet worden aangebracht.

Een nieuwe aanpak

Toen het Universiteitsmuseum van de Trans naar de Biltstraat was verhuisd, bleek dat men meer had verloren dan wat bedstro: de jongeren bleven weg. Dat was aanleiding om eind jaren tachtig in de presentatie meer aandacht te gaan geven aan educatieve aspecten. Het museum koos als lijfspreuk 'Meekijken over de schouder van de wetenschap'. Een van de belangrijkste redenen daarvoor was (en is) dat het museum bij uitstek geschikt is om jonge mensen te laten ontdekken hoe fascinerend betavakken zijn. Aan de Trans konden zij daar achter komen door aan de slag te gaan met de antieke instrumenten zelf. Tegenwoordig denken conservatoren daar anders over en bouwt de technische staf van het museum modellen die tegen een stootje kunnen. De bezoekers zien statige antieke instrumenten in hermetisch afge-

Medeleven in het feest van de instelling...

Uit de geschiedenis van het Universiteitsmuseum

sloten vitrines. Met de modellen kunnen zij naar hartelust proeven uit het verleden overdoen en zo de spanning van de onderzoeker meebelevén.

Deze filosofie heeft het duidelijkst vorm gekregen in het Jeugdlab. Bezoekers konden daar bepaalde grondbeginselen van de natuurwetenschappen ontdekken, bijvoorbeeld wat er gebeurt als je een lichtstraal door een prisma laat schijnen. Tussen de proefopstellingen stonden vitrines met antieke instrumenten. Zo zagen de bezoekers als het ware en passant hoe onze voorouders hebben geprobeerd net zulke vragen te beantwoorden. Wie de laatste tijd een kijkje nam in het museum trof daar vaak jongens en meisjes van een jaar of twaalf aan die op onderzoek waren. Onder leiding van een leraar of op eigen houtje. Met hun luidruchtig enthousiasme en aanstekelijke vrolijkheid verdreven zij de plechtstatige sfeer die nogal eens in musea hangt.

In het nieuwe gebouw gaat het museum voort op deze weg. Samen met de Hogeschool van Utrecht, de Hogeschool P.C. Marinix Academie en de Hogeschool Domstad, bouwt het Universiteitsmuseum aan het nieuwe Jeugdlab. Dat sluit aan bij ontwikkelingen die zich de laatste jaren hebben voorgedaan in het onderwijs zoals de invoering van de basisvorming en de bevordering van het onderwijs in techniek, gezondheid en milieu. Daarvoor krijgen (toekomstige) docenten een speciale opleiding in het begeleiden van groepen en het ontwerpen en gebruiken van nieuw educatief materiaal. De collecties van het Universiteits-

museum zullen daarbij een rol spelen omdat ze een groot aantal onderwijsleermiddelen omvatten. In het nieuwe Jeugdlab zullen klassen onder leiding van drie studenten/docenten-in-opleiding proberen om een aantal aansprekende problemen op te lossen. Centraal staat het thema 'waarneming'. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de vraag hoe een ernstig treinongeluk heeft kunnen gebeuren. De kinderen speuren naar mogelijke verklaringen. Om te weten of de machinist goed kon zien, moeten zij bijvoorbeeld te weten komen hoe het oog werkt en hoe je kunt testen of iemand kleurenblind is. Zij gebruiken daarbij niet alleen nieuwe instrumenten maar ook replica's van oude. De aantrekkelijkheid van het nieuwe Universiteitsmuseum wordt bevorderd door de Oude Hortus, die niet alleen een fraaie museumtuin zal zijn maar ook een bron van informatie over botanisch onderzoek in heden en verleden.

Overal in het museum zal duidelijk worden dat geleerden in het algemeen met vallen en opstaan zijn voortgestrompeld langs kronkelwegen vol voetangels en klemmen. Telkens stuiten zij op grenzen en was het nodig een nieuwe aanpak en andere instrumenten te bedenken. Een van de sterkste kanten van het museum is, dat de collecties veelzijdig genoeg zijn om te laten zien hoe ontwikkelingen met elkaar samenhangen.

In het nieuwe Universiteitsmuseum zal de bezoeker ook kunnen zien hoe studenten moesten leren wat er in hun vak aan de hand was. De hulpmiddelen die docenten daarbij gebruikten, vormen een belangrijk deel van de collecties.

Ze vertellen niet alleen het verhaal van de wetenschap maar ook van de technische bekwaamheden van instrumentmakers en de vindingrijkheid waarmee ingewikkelde problemen werden uitgelegd.

Natuurlijk komt bij dit alles het aandeel van de Utrechtse universiteit uitgebreid aan bod. Daardoor zal iedereen begrijpen waarom er straten zijn genoemd naar mannen als F.C. Donders of G.J. Mulder. Er komt ook aandacht voor de manier waarop de tijdgenoten reageerden op de voortgang van de wetenschap. Vaak morrelde geleerden bijvoorbeeld aan zekerheden en waarden waarvan men dacht dat ze voor eeuwig onwrikbaar vastlagen.

Zo krijgt het nieuwe Universiteitsmuseum - onlosmakelijk verbonden met de Oude Hortus - een eigen plaats in de voorlichting over wetenschap van de Universiteit Utrecht. Allen die er werken, zijn ervan overtuigd dat het de parel van het Museumkwartier wordt.

De gegevens voor dit artikel zijn ontleend aan Het archief van het Universiteitsmuseum. W.A.F.B(annier), 'Het Universiteitsmuseum'. In: *Tijdschrift van de Vereniging Oud-Utrecht*, 1939, p. 25-28. P.H. Van Cittert, 'Geschiedenis der verzameling antieke instrumenten van het Natuurkundig Laboratorium der Rijks Universiteit en van het Natuurkundig Gezelschap'. In: *Jaarboek van de Vereniging Oud-Utrecht*, 1929. J.G. van Cittert-Eymers, 'Het Natuurkundig Gezelschap te Utrecht 1777-1977'. In: *NG 200. Natuurkundig Gezelschap te Utrecht 1777-1977* (Utrecht 1977). P.H. Kylstra, 'Het Utrechts Universiteitsmuseum'. In: *NG 200. Natuurkundig Gezelschap te Utrecht 1777-1977* (Utrecht 1977).